

Наукові перспективи
Видавнича група

Перспективи та інновації науки

СЕРІЯ "ПЕДАГОГІКА"

СЕРІЯ "ПСИХОЛОГІЯ"

СЕРІЯ "МЕДИЦИНА"

№1 (59) 2026

Тернопільський національний медичний університет імені І. Я. Горбачевського

Видавнича група «Наукові перспективи»

Луганський державний медичний університет

Громадська наукова організація «Система здорового довголіття в мегаполісі»

Християнська академія педагогічних наук України

Всеукраїнська асоціація педагогів і психологів з духовно-морального виховання

*за сприяння КНП "Клінічна лікарня №15 Подільського району м.Києва",
Центру дієтології Наталії Калиновської*

«Перспективи та інновації науки»

№ 1(59) 2026

Київ – 2026

Ivan Horbachevsky Ternopil National Medical University

Publishing Group «Scientific Perspectives»

Luhansk State Medical University

Public scientific organization "System of healthy longevity in the metropolis"

Christian Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

**All-Ukrainian Association of Teachers and Psychologists of Spiritual and Moral
Education**

*with the assistance of the KNP "Clinical Hospital No. 15 of the Podilsky District of Kyiv",
Nutrition Center of Natalia Kalinovska*

"Prospects and innovations of science"

№ 1(59) 2026

Kyiv – 2026

ISSN 2786-4952 Online

УДК 001.32:1/3](477)(02)

DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2026-1\(59\)](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2026-1(59))

«Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»):
журнал. 2026. № 1(59) 2026. С. 3976

**Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 27.09.2021
№ 1017 журналу присвоєно категорію "Б" із психології та педагогіки**

**Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 27.04.2023
№ 491 журналу присвоєно категорію "Б" із медицини: спеціальність 222**

**Рекомендовано до видавництва Президією громадської наукової організації «Всеукраїнська Асамблея докторів наук з
державного управління» (Рішення від 16.01.2026, № 6/1-26)**

*Журнал видається за підтримки КНП "Клінічна лікарня №15 Подільського району м.Києва", Центру дієтології Наталії
Калиновської.*

*Журнал заснований з метою розвитку наукового потенціалу та реалізації
кращих традицій науки в Україні, за кордоном. Журнал висвітлює історію, теорію,
механізми формування та функціонування, а, також, інноваційні питання розвитку
медицини, психології, педагогіки та. Видання розраховано на науковців, викладачів, педагогів-практиків, представників органів державної влади та
місцевого самоврядування, здобувачів вищої освіти, громадсько-політичних діячів.*

Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus (IC), Research Bible, міжнародної пошукової системи Google Scholar.

Голова редакційної колегії:

Жукова Ірина Віталіївна - кандидат наук з державного управління, доцент, Лауреат премії Президента України для молодих вчених, Лауреат премії Верховної Ради України молодим ученим, директор Видавничої групи «Наукові перспективи», директор громадської наукової організації «Всеукраїнська асамблея докторів наук з державного управління» (Київ, Україна)

Головний редактор: Чернуха Надія Миколаївна — доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної реабілітації та соціальної педагогіки Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Київ, Україна).

Заступники головного редактора:

Торяник Інна Іванівна - доктор медичних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник лабораторії вірусних інфекцій Державної установи «Інститут мікробіології та імунології імені І.І. Мечникова Національної академії медичних наук України» (Харків, Україна);

Сіданіч Ірина Леонідівна — доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України (Київ, Україна);

Жуковський Василь Миколайович — доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри англійської мови Національного університету "Острозька академія" (Рівне, Україна).

Редакційна колегія:

1. Бабова Ірина Костянтинівна - доктор медичних наук, професор, старший науковий співробітник відділу економічного регулювання природокористування, ДУ "Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень Національної академії наук України", лікар ФРМ (фізичної та реабілітаційної медицини) ДУ "Територіальне медичне об'єднання МВС України по Одеській області" (Одеса, Україна)

Мариківська Г.А., Будянська В.А. <i>ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ</i>	1084
Матюха Б.В. <i>ІНДИВІДУАЛЬНІ ОСВІТНІ ТРАЄКТОРІЇ У ФОРМУВАННІ САМООСВІТНЬОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ</i>	1104
Мельник Н.І., Прожога І.В. <i>ОСВІТНІ ФУНКЦІЇ СУПЕРВІЗІЇ У ФОРМУВАННІ НАВЧАЛЬНОЇ, РОЗВИВАЛЬНОЇ, РЕФЛЕКСИВНОЇ ТА ЦІННІСНО-ОРІЄНТАЦІЙНОЇ СКЛАДОВИХ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ</i>	1116
Мирончук Н.М. <i>ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ДОКТОРІВ ФІЛОСОФІЇ ДО ВИКЛАДАЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ</i>	1129
Мірошніченко В.І., Дзюба П.М. <i>ФОРМУВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ НА ЗАНЯТТЯХ З «БАЗОВОЇ ЗАГАЛЬНОВІЙСЬКОВОЇ ПІДГОТОВКИ»</i>	1141
Мосін С.С. <i>ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНО-ЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ РЕАЛІЗАЦІЇ ІДЕЙ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ</i>	1152
Нагаєв В.М., Сагачко Ю.М., Міненко С.І., Червоний С.О. <i>ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ТА ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ МЕНЕДЖЕРІВ ЗАСОБАМИ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ</i>	1162
Недільський С.А. <i>АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ІМІДЖМЕЙКІНГУ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ</i>	1176
Нестуля С.І. <i>ДИДАКТИЧНІ УМОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЛІДЕРСЬКОГО ПІДХОДУ В ОСВІТІ ДОРΟΣЛИХ</i>	1187
Нечипоренко Л.А., Нечипоренко О.В., Сорокіна С.О. <i>СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ МОНІТОРИНГУ ФУНКЦІОНАЛЬНОГО СТАНУ СПОРТСМЕНІВ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ТРЕНУВАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В ЛЕГКІЙ АТЛЕТИЦІ</i>	1199

УДК 37.017:323.3:316.6

[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2026-1\(59\)-1084-1103](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2026-1(59)-1084-1103)

Мариківська Галина Анатоліївна кандидат педагогічних наук, доцент,
м. Харків, <https://orcid.org/0000-0001-9561-9292>

Будянська Вікторія Анатоліївна кандидат педагогічних наук, доцент,
м. Харків, <https://orcid.org/0000-0003-0621-4571>

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Анотація. У статті здійснено теоретичне осмислення ролі патріотичного виховання у формуванні національної ідентичності та громадянської компетентності особистості в умовах сучасних соціокультурних трансформацій. Обґрунтовано, що патріотичне виховання є важливим чинником формування національної ідентичності, оскільки забезпечує засвоєння національних цінностей, історико-культурної спадщини та формує почуття причетності до долі власного народу й держави. Наголошено, що саме усвідомлена, а не декларативна національна ідентичність є підґрунтям відповідальної громадянської позиції. Визначено основні структурні компоненти патріотичного виховання, доведено, що патріотичне виховання відіграє ключову роль у розвитку громадянської компетентності, оскільки формує готовність особистості до усвідомленої участі в суспільному житті, дотримання демократичних принципів і правових норм. Патріотизм у цьому контексті постає не як абстрактне почуття, а як активна форма громадянської самореалізації, що проявляється у відповідальності за спільне благо, здатності до соціальної взаємодії та захисту демократичних цінностей. Акцентовано, що поєднання патріотичного виховання з громадянською освітою сприяє формуванню цілісної особистості, здатної поєднувати національну свідомість із відкритістю до демократичних і гуманістичних ідеалів.

Особливу увагу приділено сучасним умовам суспільного розвитку, зокрема впливу воєнних і соціальних криз на актуалізацію патріотичного виховання. У таких умовах воно набуває стратегічного значення для збереження національної єдності, громадянської солідарності та стійкості суспільства. Підкреслено, що ефективне патріотичне виховання має ґрунтуватися на принципах гуманізму, демократичності, культурної спадкоємності та активної участі здобувачів освіти у суспільно значущій діяльності.

Узагальнюючи результати дослідження, зроблено висновок, що патріотичне виховання є інтегративним педагогічним чинником, який забезпечує взаємопов'язане формування національної ідентичності та громадянської компетентності. Теоретичні положення, викладені в статті, можуть бути використані в подальших

наукових дослідженнях, а також у практиці освітніх закладів для вдосконалення змісту й форм виховної роботи, спрямованої на підготовку активних, відповідальних і національно свідомих громадян.

Ключові слова: національна ідентичність, громадянська компетентність, патріотизм, патріотичне виховання, патріотичні цінності, національно-культурні традиції, освітнє середовище.

Marykivska Halyna Anatoliivna Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Department of Humanities and Ukrainian Studies, Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv, <https://orcid.org/0000-0001-9561-9292>

Budianska Viktoriia Anatoliivna Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Department of Pedagogy, Foreign Philology and Translation, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Kharkiv, <https://orcid.org/0000-0003-0621-4571>

PATRIOTIC EDUCATION AS A COMPONENT OF NATIONAL IDENTITY AND CIVIL COMPETENCE

Abstract. The article provides a theoretical understanding of the role of patriotic education in the formation of national identity and civic competence of an individual in the conditions of modern socio-cultural transformations. It is substantiated that patriotic education is an important factor in the formation of national identity, as it ensures the assimilation of national values, historical and cultural heritage and forms a sense of involvement in the fate of one's own people and state. It is emphasized that it is the realized, not the declarative, national identity that is the basis of a responsible citizen's position. The main structural components of patriotic education are determined, it is proved that patriotic education plays a key role in the development of civic competence, as it forms the individual's readiness for conscious participation in public life, compliance with democratic principles and legal norms. Patriotism in this context does not appear as an abstract feeling, but as an active form of civic self-realization, manifested in responsibility for the common good, the ability to social interaction and the protection of democratic values. It is emphasized that the combination of patriotic upbringing with civic education contributes to the formation of a complete personality capable of combining national consciousness with openness to democratic and humanistic ideals.

Particular attention is paid to the current conditions of social development, in particular the impact of military and social crises on the actualization of patriotic education. In such conditions, it acquires strategic importance for the preservation of national unity, civil solidarity and stability of society. It is emphasized that effective patriotic education should be based on the principles of humanism, democracy, cultural continuity and active participation of students in socially significant activities.

Summarizing the results of the research, it was concluded that patriotic education is an integrative pedagogical factor that ensures the interrelated formation of national identity and civic competence. The theoretical provisions presented in the article can be used in further scientific research, as well as in the practice of educational institutions to improve the content and forms of educational work aimed at training active, responsible and nationally conscious citizens.

Keywords: national identity, civic competence, patriotism, patriotic upbringing, patriotic values, national cultural traditions, educational environment.

Постановка проблеми. Патріотичне виховання постає важливою складовою становлення зрілого громадянина, який здатний відповідально ставитися до своєї держави, культурної спадщини та суспільного життя. У контексті швидких глобальних змін та зовнішніх викликів особливо значущим є формування в молоді стійкого відчуття приналежності до своєї країни, глибокого розуміння її історичного шляху, культурних традицій і цінностей.

Сучасна актуальність патріотичного виховання визначається тим, що воно зміцнює національну ідентичність, формує духовну стійкість і готовність діяти в інтересах громади та держави. Воно сприяє вихованню громадян, які не лише усвідомлюють цінність своєї батьківщини, а й прагнуть активно долучатися до її розвитку.

Окрім того, патріотичне виховання виконує важливу морально-виховну функцію: допомагає формувати систему ціннісних орієнтирів, виховує повагу до культурної спадщини й героїчного минулого народу. Це забезпечує суспільну згуртованість і підвищує стійкість нації перед будь-якими викликами.

В умовах тривалого воєнного протистояння роль патріотичного виховання набуває особливої ваги, оскільки воно сприяє згуртованості суспільства, формуванню почуття відповідальності та готовності громадян працювати задля інтересів держави. За таких умов патріотизм виявляється через активну громадянську позицію – участь у волонтерських ініціативах, служіння суспільству та підтримку процесів державотворення.

У Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти від 06 червня 2022 року зазначено: «У період війни, яку російська федерація розв’язала і веде проти України, виникає нагальна необхідність переосмислення зробленого і здійснення системних заходів, спрямованих на посилення національно-патріотичного виховання дітей та молоді – формування нового українця, що діє на основі національних та європейських цінностей» [3].

Патріотичне виховання посідає важливе місце в процесі формування особистості, адже воно не лише забезпечує розвиток емоційно-ціннісного ставлення до Батьківщини, а й поглиблює усвідомлення власної національної належності та готує людину до активної громадянської участі.

Національна ідентичність передбачає відчуття причетності до спільноти, об’єднаної спільною культурою, історією та мовою. Патріотичне виховання

сприяє цьому через опанування національних традицій і цінностей, що формують основу культурної пам'яті; осмислення історичної спадщини, яке виховує повагу до національних символів і видатних постатей; розвиток почуття гордості та відповідальності за власний народ, що зміцнює прагнення зберігати й примножувати його культурні надбання; утвердження мовно-культурної самосвідомості як важливого складника індивідуальної та колективної ідентичності. Отже, патріотичні цінності становлять підґрунтя, на якому вибудовується самовизначення особистості в межах національної спільноти.

Між патріотичним вихованням і громадянською компетентністю спостерігається тісний взаємозв'язок. Громадянська компетентність охоплює поінформованість про суспільні процеси, уміння відповідально діяти, повагу до прав і свобод інших людей, а також здатність долучатися до життя спільноти. Патріотичне виховання істотно сприяє її формуванню, адже забезпечує ціннісну основу для активної участі в житті громади й держави; розвиває правосвідомість і почуття особистої відповідальності, необхідні для виконання громадянських обов'язків; стимулює соціальну активність через залучення до волонтерства, проєктної діяльності та громадських ініціатив; формує емоційно-моральний компонент громадянської компетентності, що спонукає діяти не лише раціонально, а й етично в інтересах суспільства.

Таким чином, патріотичне виховання водночас розвиває дві взаємопов'язані площини – національну ідентичність і громадянську компетентність. Патріотизм поєднує їх, адже дає людині розуміння не лише того, до якої спільноти вона належить, а й того, яку роль може відігравати в її розвитку. Саме ця взаємодія робить патріотичне виховання важливим чинником становлення зрілої, відповідальної та суспільно активної особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика патріотичного виховання, формування національної ідентичності та громадянської компетентності знайшла відображення в працях низки вітчизняних і зарубіжних науковців. Зокрема, І. Бех досліджує ціннісні засади патріотичного виховання та їх вплив на становлення особистості. О. Сухомлинська аналізує ідеї громадянського й національного виховання в контексті розвитку сучасної освіти. В. Кремень розглядає освіту як ключовий чинник формування національної ідентичності та громадянської свідомості. Н. Голуб акцентує увагу на формуванні громадянської компетентності молоді в умовах освітніх трансформацій, тоді як Л. Ковальчук досліджує виховний потенціал освітнього середовища в розвитку патріотичних цінностей і соціальної активності здобувачів освіти.

Серед зарубіжних науковців доцільно відзначити Дж. Дьюї, який обґрунтовує взаємозв'язок освіти, демократії та активної громадянської участі. М. Нуссбаум аналізує виховання громадянина світу крізь призму гуманістичних цінностей і критичного мислення. Е. Еріксон досліджує проблему ідентичності, зокрема національної та громадянської, у процесі особистісного розвитку. Б. Крік зосереджує увагу на громадянській освіті та формуванні демократичних

компетентностей, а П. Фрейре розробляє педагогічні підходи, спрямовані на розвиток соціальної відповідальності, громадянської свідомості та активної позиції особистості.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значну кількість наукових досліджень, присвячених проблемам патріотичного виховання, національної ідентичності та громадянської компетентності, у науковому дискурсі й досі недостатньо систематизовано підходи до осмислення патріотичного виховання саме як інтегративного чинника, що поєднує процеси формування національної ідентичності та розвитку громадянської компетентності. Окрім того, потребує подальшого теоретичного уточнення структура патріотичного виховання та механізми його впливу на становлення національної ідентичності й громадянської компетентності в сучасних соціокультурних умовах, що й зумовлює необхідність даного дослідження.

Метою статті є теоретичне обґрунтування ролі патріотичного виховання у формуванні національної ідентичності та громадянської компетентності.

Для реалізації означеної мети передбачено виконання таких **завдань**: здійснити аналіз наукових підходів до розуміння понять «патріотизм», «національна ідентичність», «громадянська компетентність»; визначити основні структурні компоненти патріотичного виховання; обґрунтувати взаємозв'язок між патріотичним вихованням і процесом формування національної ідентичності; з'ясувати роль патріотичного виховання у розвитку громадянської компетентності.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах глобалізаційних процесів, соціокультурних трансформацій та зростання викликів для державного суверенітету особливої актуальності набуває проблема формування національної ідентичності та громадянської компетентності особистості. Одним із ключових чинників цього процесу є патріотичне виховання, яке виступає важливою складовою системи освіти й суспільного розвитку загалом. Саме воно забезпечує усвідомлення належності до нації, повагу до історико-культурної спадщини, державної мови та цінностей, а також сприяє становленню активної громадянської позиції.

Патріотичне виховання не обмежується формуванням емоційно-ціннісного ставлення до Батьківщини, а передбачає розвиток відповідальності за майбутнє держави, готовності до участі в суспільно-політичному житті, дотримання демократичних принципів і правових норм. У цьому контексті воно тісно пов'язане з формуванням громадянської компетентності як сукупності знань, умінь, цінностей і моделей поведінки, необхідних для ефективної взаємодії особистості з державою та суспільством.

Особливої значущості проблема патріотичного виховання набуває в умовах суспільних криз і воєнних викликів, коли питання національної єдності, громадянської солідарності та відповідальності стають визначальними для збереження державності.

Патріотизм у сучасній науковій літературі розглядають з різних боків. Наприклад, Т. Пахотіна вважає, що патріотизм – це моральна основа життєздатності держави, важливий внутрішній мобілізуючий ресурс, що базується на активній громадянській позиції особистості, її готовності самовіддано служити своїй Вітчизні [8, с. 287]; Ю. Івченко зазначає: «Патріотизм – це одна з базових складових національної самосвідомості народу, що виражається в почуттях любові, гордості, відданості своїй Батьківщині; його історії, культурі, традиціям та побуту, в почутті морального обов'язку її захисту, а також визнанні самотності і самоцінності інших спільнот, в усвідомленні права на існування без конфронтації один з одним [1, с. 174]; М. Качур доходить висновку, що патріотизм – це «стійке соціально-психологічне утворення, складна інтегральна якість особистості, яка характеризує її ціннісне ставлення до Батьківщини в органічній єдності національно-етнічного та національно-громадянського аспектів і проявляється в культуротворчій діяльності» [2, с. 59]; Б. Пантюхов зазначає: «під категорією «патріотизм» нами розуміється багатогранна система світоглядних поглядів, переконань і почуттів людини, пов'язаних з любов'ю до Батьківщини, готовністю до захисту та самопожертви в ім'я її процвітання, повагою, відданістю та служінню своєму народові в різних сферах суспільно-корисної, продуктивної діяльності» [7, с. 31].

Таким чином, у сучасних наукових дослідженнях патріотизм розглядають як складне багатовимірне поняття, що охоплює емоційно-ціннісне ставлення до своєї держави, усвідомлення культурної й історичної спадковості та готовність діяти відповідально на благо національної спільноти. Його структура містить кілька взаємозалежних компонентів, серед яких провідними виступають ціннісний, соціокультурний та освітній виміри.

У ціннісному вимірі патріотизм розуміють як систему моральних орієнтирів, що визначають поведінку особистості щодо держави, її історії, культури й громадян. До основних характеристик цього аспекту належать: любов до рідної землі; усвідомлення власної відповідальності за майбутнє країни; шанобливе ставлення до державних символів, традицій та історичної спадщини; моральна настанова, спрямована на захист спільного блага та підтримання демократичних цінностей.

У соціокультурному аспекті патріотизм трактують як важливий чинник збереження національної ідентичності та суспільної єдності. Він охоплює розуміння та прийняття культурної спадщини; самоідентифікацію з національною спільнотою; підтримання культурної пам'яті та передачу значущих символів між поколіннями; формування позитивного образу Батьківщини, який інтегрує людину в соціальне середовище. Такий підхід підкреслює, що патріотизм — це не лише індивідуальне переживання, а й соціальне явище, що зміцнює стійкість та єдність суспільства і забезпечує відтворення національної культури.

В освітньому контексті патріотизм розглядають як результат цілеспрямованої виховної діяльності, що формує громадянську свідомість та відповідальне

ставлення до суспільства; складову громадянської компетентності, яка містить правову культуру, соціальну активність і готовність долучатися до життя громади; засіб виховання особистості, здатної критично осмислювати історичні процеси, цінувати різноманіття й діяти відповідно до демократичних норм; сферу практичної діяльності, що проявляється у волонтерстві, участі в громадських ініціативах, збереженні культурної спадщини. Цей підхід наголошує, що патріотизм має передбачати не тільки емоційний зв'язок із Батьківщиною, а й реальну готовність діяти активно й відповідально.

Отже, у науковому дискурсі патріотизм постає як багатогранне явище, що є важливим елементом зрілої особистості, здатної поєднувати культурну самоідентифікацію з активною участю в суспільному житті.

Існує певний зв'язок між патріотичним вихованням і процесом формування національної ідентичності.

Національна ідентичність – це усвідомлення людиною своєї приналежності до певної національної спільноти, прийняття її культурних цінностей, традицій, мови та історичного досвіду. Вона формує внутрішнє розуміння того, ким є особистість в контексті нації, та визначає ступінь її емоційної, культурної й соціальної спорідненості з іншими представниками цієї спільноти. Її сутність полягає в усвідомленні спільного походження та історичної безперервності, відчутті належності до певного культурного середовища, віруванні у спільні цінності та символи, почутті єдності з національною спільнотою та готовності діяти в її користь і підтримувати її розвиток.

Проблема національної ідентичності, зокрема формування національної ідентичності українського народу, залишається надзвичайно актуальною. Як зазначають О. Федорчук, О. Ковальов, «Пошук і збереження власних коренів наразі є актуальним для всіх націй і країн. Національна ідентичність стає призмою, через яку розглядаються, вивчаються багато важливих аспектів сучасного життя, включаючи проблеми нації та національного самовизначення. Формування національної ідентичності є проблемою державної ваги і національної безпеки з огляду на анексію Криму та повномасштабну війну, розв'язану росією проти України. Вони стали можливі через маргінальні настрої та національну невизначеність. Існування української нації нині ще раз доводить силу національної ідентичності, її першочерговість і необхідність. Генетична матриця нашої ідентичності несе в собі коди боротьби, волі, любові до землі, мови та культури. Пройшовши тисячолітню історію, українці зберегли на генетичному коді пам'ять про минуле, що утвердила нас як свідому націю з високими ідеалами, яка здатна побороти всіх ворогів і ствердити власну самоцінність» [9, С. 46-47].

Актуальність формування національної ідентичності у молоді затверджено низкою нормативно-правових документів: Законами України «Про культуру» (2010), «Про вищу освіту» (2014), «Про освіту» (2017), «Про фахову передвищу освіту» (2019), «Про основні засади державної політики у сфері утвердження

національної та громадянської ідентичності» (2022), «Стратегією національно-патріотичного виховання на 2020-2025 рр» (2019) тощо.

Вітчизняні та зарубіжні науковці з різних боків досліджували феномени національної ідентичності.

П. Мовчан зазначає, що на сучасному етапі актуальним є формування національної ідентичності, яка «може співіснувати з наднаціональною ідентичністю (європейською та космополітичною), бо відчуючи себе громадянином світу, людина не втрачає національного почуття, а до всесвітнього життя людина долучається завдяки національному життю. [5, С. 105]. Автор наголошує на тому, що «національна ідентичність – це мінливе, динамічне утворення. Його роль і значення у суспільстві може як зростати, так і слабшати, що пов'язано з конкретною історичною ситуацією і соціальним оточенням індивіда і цілого народу. Відповідно форми виявлення національної ідентичності можуть вар'юватися від етнічного нігілізму до етнофанатизму» [5, С. 106]. На думку П. Мовчан, «Національна ідентичність виступає як визнання народом самого себе; знання і повага історії; національної культури, території, усвідомлення народом своїх особливих рис, розуміння членами національної групи своїх інтересів, прагнень, цілей, ідеалів, потреб [5, С. 106].

У наукових дослідженнях національну ідентичність розглядають як структуру, що складається з кількох взаємопов'язаних елементів. До когнітивного компоненту належать знання про історичний шлях держави, видатних діячів, ключові події, культурні та духовні традиції, мовні особливості, символіку й територіальні межі. Емоційно-ціннісний компонент відображає почуття людини щодо Батьківщини, її культурних надбань, звичаїв і національних символів. Поведінковий охоплює готовність особистості долучатися до суспільно корисних ініціатив, підтримувати й примножувати культурні традиції, а також виконувати громадянські обов'язки. Соціально-комунікативний компонент виявляється у взаємодії з членами національної спільноти, участі в культурних, освітніх та громадських заходах, а також у включеності в інформаційно-комунікаційний простір нації – її мову, інституції та медіа.

Процес формування національної ідентичності є складним, динамічним і багатограним, оскільки формується під впливом різних соціальних інститутів, культурних чинників та особистого досвіду. Основними механізмами цього процесу виступають сімейне виховання (у сім'ї дитина засвоює рідну мову, традиції, цінності та ставлення до культурної спадщини), освітня система (школа та університет сприяють становленню ідентичності через вивчення історії, мови, літератури, культурології та формування громадянських компетентностей), культурне середовище (мистецтво, література, музика; національні свята, обряди, діяльність культурних інституцій), громадянська активність (участь у волонтерстві, громадських рухах та соціальних проєктах), державна політика й медіа (національні програми виховання, інформаційні кампанії, підтримка культури, мови та історичної пам'яті), а також індивідуальний життєвий досвід.

Таким чином, національна ідентичність – це багатогарне утворення, що включає знання про власний народ, систему особистісних цінностей і реальну участь у громадському житті. Її становлення зумовлюється поєднанням сімейних, освітніх, культурних, політичних і особистих чинників. У сучасному суспільстві національна ідентичність є важливою передумовою соціальної єдності, стабільності та розвитку демократичної громадянськості.

Розглянемо громадянську компетентність як важливий елемент особистісного й соціального становлення людини.

Т. Магдич характеризує «громадянську компетентність як інтегровану здатність особи відповідально реалізовувати громадянські права і обов'язки з метою розвитку демократичного суспільства та держави в ім'я свободи і справедливості, що формуються на основі сукупності громадянських знань і вмінь, загальноприйнятих у суспільстві цінностей, досвіду виконання мовних обов'язків громадянина України, гідного ставлення до державних символів, готовності активно й ефективно виявляти себе в різних соціальних ролях у відповідному лінгвосоціумі» [4, С. 81].

Н. Олійник, Н. Франчук зазначають, що громадянська компетентність є інтегративною якістю особистості, яка включає правові й громадянські знання, моральні цінності, навички критичного мислення та комунікації [6].

А.-М. Чубінська, Т. Петришин виокремлюють три основні підходи до трактування громадянської компетентності: компетентнісний, якісно-особистісний і діяльнісний. Згідно з компетентнісним підходом, громадянська компетентність представлена сукупністю знань, умінь, навичок, ціннісних орієнтацій, ставлень, дій, переконань тощо, які формують здатність особи як громадянина бути активним учасником суспільно-політичного життя держави, зокрема користуватися своїми правами та відповідально виконувати свої обов'язки. Як якісна особистісна характеристика громадянська компетентність характеризує особу, яка виконує роль громадянина, здатного соціалізуватися у громадянському суспільстві та гармонійно розвиватись, користуючись правами і виконуючи свої громадянські обов'язки. У контексті діяльнісного підходу, громадянська компетентність – це активна, цілеспрямована і вмотивована діяльність особи у ролі громадянина, який керується демократичними цінностями, отриманими знаннями, сформованими ціннісними орієнтаціями [10].

Інтегрованою здатністю особистості діяти результативно в умовах демократичного суспільства, усвідомлювати свої права та обов'язки, активно долучатися до громадського життя та приймати відповідальні, правомірні й етичні рішення є *громадянська компетентність*. Вона містить систему цінностей, знань, умінь, навичок, моделей поведінки та установок, які визначають спроможність людини бути повноцінним громадянином.

Громадянська компетентність має багатогранну структуру. До її основних складників належать такі елементи: когнітивний компонент (охоплює знання про права і свободи людини та громадянина, Конституцію, законодавство, державні

інституції, історію державності та демократичних процесів, суспільно-політичні механізми, виборчу систему, принципи функціонування громадянського суспільства); ціннісно-мотиваційний компонент (передбачає повагу до принципів демократії, свободи, рівності та справедливості, відданість правам людини, почуття відповідальності за спільноту, мотивацію до громадської активності); емоційно-етичний компонент (передбачає розвиток емпатії та толерантності, здатності до мирної взаємодії, критичне ставлення до несправедливості та дискримінації, дотримання етичних норм поведінки в суспільстві, тобто забезпечує моральну основу громадянських дій); практично-діяльнісний компонент (виявляється в здатності брати участь у спільних проєктах, ініціативах, волонтерській діяльності, працювати в команді, вести конструктивний діалог; критично мислити та аналізувати інформацію, ухвалювати відповідальні рішення та здійснювати правомірну та суспільно важливу діяльність); комунікативний компонент (містить уміння ефективно спілкуватися та вести дискусію; аргументувати власну позицію, володіти навичками медіаграмотності та інформаційної культури).

Основні риси громадянської компетентності охоплюють кілька важливих складових, серед яких – *орієнтація на демократичні цінності*, що проявляється у вмінні діяти відповідно до принципів свободи, рівності, толерантності та поваги до прав людини; *відповідальність*, тобто здатність усвідомлювати наслідки власних дій для громади, держави й суспільства; *громадянська активність*, що передбачає готовність долучатися до суспільно корисних ініціатив, волонтерства й соціальних проєктів; *правосвідомість* виявляється в знанні правових норм, повазі до законодавства та вмінні діяти згідно з ним; *критичне мислення* – здатність аналізувати інформацію, розпізнавати маніпуляції та перевіряти достовірність джерел; *уміння соціальної взаємодії й діалогічності*, що включають конструктивне спілкування, мирне розв’язання конфліктів та ефективну співпрацю; *патріотичність*, що означає повагу до своєї держави та готовність діяти на її благо в поєднанні з дотриманням європейських демократичних принципів.

Громадянська компетентність посідає провідне місце серед результатів сучасної освіти й виступає важливою умовою формування активної та відповідальної особистості. У шкільному середовищі вона реалізується через гуманітарні дисципліни, міжпредметні проєкти, виховні заходи, роботу учнівського самоврядування та демократичні практики, що включають дебати, діяльність рад і волонтерство. У закладах вищої освіти розвиток громадянської компетентності забезпечують курси з права, політології, соціології, культурології, а також студентське самоврядування, волонтерські й соціальні ініціативи, формування критичного мислення та здатності до ініціативної дії.

У сфері неформальної та інформальної освіти значну роль відіграють молодіжні програми, тренінги з медіаграмотності й правової культури, громадські проєкти громадських організацій, а також участь у цифрових платформах громадської активності.

На сьогодні для здійснення патріотичного виховання застосовують кілька методологічних підходів: культурологічний, компетентнісний і соціально-педагогічний.

Культурологічний підхід визначає патріотичне виховання як процес долучення особистості до національної та світової культурної спадщини, становлення її цінностей, традицій, символів та культурної ідентичності. Він зосереджений на таких аспектах: формуванні національної самосвідомості через культуру (мову, мистецтво, традиції, історичну пам'ять), спираючись на культурно-історичний досвід народу, вихованні поваги до культурного багатоманіття України та розумінні патріотизму як складника культурної ідентичності.

Компетентнісний підхід трактує патріотизм не лише як почуття чи систему цінностей, а як комплекс компетентностей – знань, навичок, установок і моделей поведінки, що забезпечують відповідальну участь людини в житті держави й суспільства. Серед ключових компетентностей: громадянська (усвідомлення прав, обов'язків і своєї належності до держави), соціальна (готовність до демократичної та толерантної взаємодії), культурна (шанобливе ставлення до власної та інших культур), емоційно-ціннісна (прагнення захищати країну та брати участь у громадському житті).

Соціально-педагогічний підхід трактує патріотичне виховання як соціально обумовлений процес, що здійснюється через взаємодію різних інститутів соціалізації – сім'ї, освітніх закладів, громади, державних структур, медіа та молодіжних організацій. Його основні положення підкреслюють: патріотичне виховання є складником громадянської соціалізації молоді; необхідна узгоджена робота всіх соціальних інституцій; позитивне соціальне середовище сприяє формуванню активної громадянської позиції; виховний процес має включати реальну діяльність (волонтерські практики, проєкти, громадські ініціативи, участь у національних святах).

Розглянемо патріотичне виховання в контексті формування національної ідентичності.

Патріотичні цінності відіграють провідну роль у формуванні та зміцненні відчуття національної належності. Їхнє значення проявляється у кількох напрямках. По-перше, вони консолідують суспільство навколо спільних орієнтирів і пріоритетів – таких як свобода, незалежність, шанування традицій, солідарність та відповідальність за майбутнє. Це сприяє злагоді та взаємній підтримці між громадянами.

По-друге, патріотичні цінності допомагають зберігати культурну й історичну ідентичність, адже повага до мови, звичаїв, історичного досвіду та культурних надбань дає людині відчуття приналежності до своєї спільноти та забезпечує передачу національної пам'яті наступним поколінням.

По-третє, такі цінності стимулюють формування активної громадянської позиції: вони заохочують участь у значущих суспільних процесах – від захисту держави в критичні періоди до залучення у волонтерські та громадські

ініціативи, підсилюючи відповідальність за теперішнє й майбутнє країни. Окрім того, патріотичні орієнтири підтримують моральну стійкість у складні часи, стаючи джерелом внутрішньої опори, допомагаючи долати страхи та зберігати віру й оптимізм. Нарешті, вони сприяють формуванню позитивного образу держави: гордість громадян за свою країну покращує її сприйняття як усередині суспільства, так і за його межами, зміцнюючи культурну та дипломатичну привабливість.

Національно-культурні традиції є одним із провідних чинників, що впливають на формування як особистісної, так і колективної ідентичності. Вони забезпечують зв'язок поколінь, створюють відчуття належності до певної спільноти та формують ціннісну систему, яка визначає поведінку, світогляд і самосвідомість людини.

Під національно-культурними традиціями розуміють сукупність історично усталених звичаїв, обрядів, норм, вірувань, мистецьких проявів і символів, що передаються від покоління до покоління. Вони охоплюють різні сфери життя: сімейні та календарні обряди, народну творчість, мову, побутову культуру, моральні принципи й моделі суспільної поведінки.

Формування ідентичності через традиції забезпечується низкою механізмів:

- *соціалізацією*, коли людина з дитинства засвоює культурні норми та зразки поведінки в сім'ї, освітньому середовищі, під час участі у святах, іграх, ритуалах;
- *символічною передачею досвіду*, адже традиції зберігають історичну пам'ять: фольклор, легенди й міфи відтворюють важливі події, образи героїв і моральні взірці;
- *емоційною єдністю*, оскільки спільне святкування Різдва, Великодня, Івана Купала, Дня незалежності та інших подій зміцнює почуття спільності та згуртованості;
- *формуванням ціннісних орієнтирів*, бо традиції передають ключові народні цінності – гостинність, працьовитість, шанобливе ставлення до старших, повагу до землі, свободи та державності.

В умовах сучасної масової культури й потужних інформаційних потоків традиції залишаються важливим засобом збереження національної самобутності. Вони допомагають протистояти культурній стандартизації, підтримують духовну цілісність суспільства та забезпечують стійкість національної спільноти.

Національно-культурні традиції відіграють провідну роль у становленні особистості, яка усвідомлює свою історичну, культурну й духовну спадщину. Вони не лише зберігають надбання минулого, а й сприяють гармонійному розвитку суспільства, зміцненню національної єдності та формуванню стійкої ідентичності в умовах швидких цивілізаційних змін.

Формування національної самосвідомості учнів значною мірою залежить від освітнього середовища. Освітній простір охоплює не лише зміст навчальних програм і проведення уроків, а й загальну соціальну атмосферу, систему цінностей, характер комунікації, культурні практики та взаємодію всіх учасників освітнього процесу.

На розвиток національної самосвідомості впливають навчальні предмети (історія, література, мова, громадянська освіта), адже вони знайомлять школярів із традиціями народу, історичним минулим, культурною спадщиною та видатними особистостями. Також важливими є освітні стандарти й програми, які визначають, як представлено зміст, пов'язаний із національною ідентичністю. Мова навчання виступає ключовим носієм культурного коду і формує мовну компетентність як важливий компонент національної ідентичності.

Школа й університети спрямовують виховний процес на формування громадянських цінностей, поваги до держави, історичної пам'яті та толерантності.

Особливе значення мають позакласні й позааудиторні активності – святкові заходи, творчі конкурси, проекти, тематичні дні, які сприяють емоційному осмисленню належності до своєї нації.

Приклад учителя чи викладача істотно впливає на ставлення молоді: демократичний стиль спілкування, повага до культурної різноманітності, уміння конструктивно вести діалог формують моральні орієнтири учнів.

Атмосфера довіри, відкритості та взаємоповаги в колективі забезпечує умови для позитивної соціальної ідентифікації. Спільні цінності зміцнюють відчуття «ми-ідентичності».

Культурно-інформаційне середовище освітнього закладу також відіграє вагомую роль у становленні національної самосвідомості.

Національна символіка, оформлення освітнього простору, а також шкільні традиції й ритуали сприяють внутрішньому відчуттю належності до нації.

Робота студентських і учнівських самоврядувань, різноманітних клубів та ініціативних об'єднань формує проактивну громадянську позицію молоді. Застосування медіа, соціальних мереж і цифрових платформ відкриває ширші можливості для розвитку національної самосвідомості через сучасні форми комунікації.

Міжкультурний обмін також відіграє важливу роль у становленні національної ідентичності. Полікультурні класи та міжнародні студентські групи допомагають глибше усвідомити унікальність рідної культури, а володіння навичками міжкультурного діалогу є основою зрілої національної свідомості.

В умовах університету національна самосвідомість набуває громадянського й професійного забарвлення: формується розуміння відповідальності за розвиток суспільства, держави та національної культури. Сучасні освітні практики – проектна діяльність, волонтерські ініціативи, участь у наукових дослідженнях – посилюють відчуття причетності до спільноти, що творить майбутнє країни.

Отже, освітнє середовище виступає одним із найважливіших чинників становлення національної самосвідомості молодої людини. Воно впливає через зміст навчання, виховні заходи, соціальні взаємини, культурні практики та створення умов для демократичної взаємодії. Найефективнішим є середовище, яке гармонійно поєднує патріотичне виховання, критичне мислення, відкритість до міжкультурного діалогу й особистісну свободу, адже саме воно формує зрілу й відповідальну національну ідентичність.

Патріотичні практики та символіка в освітньому середовищі суттєво впливають на становлення громадянської ідентичності, формування ціннісних орієнтацій і розвиток відповідальності за свою державу. Освіта як важливий соціальний інститут має потужний потенціал у процесі соціалізації молоді, сприяючи усвідомленню історичної пам'яті, культурної спадщини та основ державності.

Почуття національної належності та єдності посилюється завдяки таким символам, як прапор, герб, гімн, а також через державні свята й культурні традиції. Вивчення історичного минулого дає можливість учням глибше зрозуміти етапи розвитку країни та усвідомити сучасні суспільні виклики.

Патріотичне виховання здатне стимулювати активну громадянську позицію, волонтерську діяльність і дотримання правових норм. Проектна діяльність, зокрема дослідження місцевої історії чи участь у громадських ініціативах, сприяє розвитку критичного мислення та соціальної активності.

Символічні дії – виконання державного гімну, ушанування героїв – формують відчуття згуртованості в колективі. Це особливо важливо в періоди війни чи суспільних потрясінь, коли необхідно підтримувати психологічну стійкість.

Патріотичні ідеї інтегруються в навчальні дисципліни (історію, літературу, мистецтво, громадянську освіту) та виховні заходи, що дозволяє застосовувати сучасні педагогічні підходи – міждисциплінарні проекти, музейну педагогіку, дослідницькі форми роботи.

Використання патріотичних практик і символів має певні потенційні ризики. Серед них – небезпека формалізації (коли застосування символів стає поверховим або примусовим, що може спричинити байдужість чи навіть спротив учнів; важливо уникати механічних, позбавлених сенсу ритуалів). Існує також ризик ідеологізації (патріотичне виховання не повинно перетворюватися на інструмент пропаганди чи нав'язування політичних переконань; освітній процес має ґрунтуватися на принципах плюралізму, поваги до прав людини та розвитку критичного мислення). Ще одна загроза – надмірне зосередження на символіці за рахунок змістовного наповнення (символи мають супроводжуватися осмисленням, дискусіями про цінності та історичними знаннями, інакше вони втрачають виховну функцію). Певні труднощі можуть мати й психологічний характер (в умовах війни або травматичних переживань окремі практики здатні викликати надмірні емоції чи тривожність; тому педагогам варто враховувати індивідуальні особливості учнів і застосовувати чутливі методи роботи). Важливим є й те, що українське суспільство є багатокультурним, тому патріотичні практики мають бути інклюзивними, не суперечити правам національних меншин і поважати культурне різноманіття.

Умови ефективного впровадження патріотичних практик передбачають такі аспекти: добровільність і усвідомлене ставлення (важливо, щоб учні не просто виконували певні дії, а розуміли їхній зміст і значення); поєднання з повсякденним життям (патріотизм має проявлятися не лише через символи, а й

через реальні вчинки – дбайливе ставлення до громади, довкілля, повага до інших); розвиток критичного мислення та відкритості (учням слід надавати можливість ставити запитання, обговорювати, бачити історичні події з різних ракурсів); орієнтація на позитивні зразки (важливо демонструвати історичні досягнення, відповідальних лідерів, видатних діячів науки й культури, що допомагає формувати оптимістичне бачення майбутнього); співпраця школи, родини та громади (спільні проєкти, акції й волонтерські ініціативи підсилюють виховний вплив).

Отже, використання патріотичних практик і символів в освітньому середовищі може стати важливим засобом розвитку громадянської свідомості, національної ідентичності та почуття відповідальності. Водночас упроваджувати їх слід виважено, із розумінням змісту та без нав'язування певної ідеології. Збереження рівноваги між емоційністю й критичним осмисленням, між традиційністю та сучасними підходами дає змогу зробити патріотичне виховання справді ефективною складовою освітнього процесу.

Патріотичне виховання є важливим чинником формування громадянської компетентності. Патріотичні цінності та громадська активність перебувають у тісному взаємозв'язку.

По-перше, патріотичні переконання становлять внутрішню мотиваційну основу громадської участі. Усвідомлення відповідальності за майбутнє країни, прагнення діяти в інтересах суспільства та орієнтація на спільне благо стимулюють залучення до волонтерства, благодійних і соціальних ініціатив, формують відчуття єдності з громадою й нацією та налаштовують на відповідальне, довготривале служіння суспільству.

По-друге, громадська активність є практичним виявом патріотизму. Цінності набувають реального змісту лише тоді, коли вони втілюються у виняткових діях: участі в громадських організаціях і рухах, волонтерстві (особливо під час воєнних чи гуманітарних викликів), роботі місцевого самоврядування, громадських обговореннях, виборах, створенні та реалізації суспільно корисних проєктів і ініціатив.

По-третє, між патріотизмом і громадською активністю існує взаємне підсилення. Участь у громадському житті не лише реалізує патріотичні мотиви, а й поглиблює їх: людина бачить результати власних зусиль, зростає її довіра до громадських інституцій, формується досвід взаємодії, солідарності та відповідальності за спільний добробут. Так утворюється позитивний цикл, у якому патріотичні цінності та активна громадянська позиція взаємно зміцнюють одна одну, сприяючи розвитку громадянського суспільства.

Такий взаємозв'язок має важливе значення для демократичного розвитку, адже суспільства, де патріотизм ґрунтується на відповідальності й громадянській свідомості, формують сильні громади, високий рівень солідарності, активне громадське життя та готовність до співпраці й самоорганізації.

Прикладами цього є потужний волонтерський рух в Україні після 2014 та 2022 років, що демонструє трансформацію патріотичних почуттів у масштабну

суспільну активність; залучення молоді до екологічних, культурних та освітніх проєктів; ініціативи місцевого розвитку, що виникають «ізнизу» як прояв відповідальності за власний життєвий простір.

Патріотична освіта сприяє формуванню громадянської відповідальності. Це один із важливих напрямів сучасної освіти, адже рівень громадянської свідомості визначає розвиток, стабільність і демократичний характер суспільства. Саме патріотичне виховання створює ціннісне підґрунтя для усвідомленої й активної участі людини в житті держави.

Патріотичне виховання виступає фундаментом громадянської відповідальності, адже воно формує в молодого покоління стійкі моральні орієнтири: любов до своєї країни, почуття обов'язку, повагу до прав і свобод людини, готовність зберігати культурну спадщину та державність. Ці риси стають основою громадянської відповідальності, що передбачає не лише користування правами, а й сумлінне виконання громадянських обов'язків.

Патріотична освіта ґрунтується на національних і загальнолюдських цінностях. Вона формує національну ідентичність і відчуття належності до своєї спільноти, утверджує повагу до свободи, демократії, людської гідності, а також до правової держави. Підкреслення взаємозв'язку між діями окремої людини та загальним благом створює мотиваційну основу для відповідальної громадянської поведінки.

Таке виховання також стимулює практичні прояви громадянськості: участь у волонтерстві й громадських ініціативах, дотримання законів і правил співжиття, уважне ставлення до природних і матеріальних ресурсів країни, готовність відстоювати національні інтереси.

Освітні установи забезпечують середовище, у якому поєднуються навчальний, виховний і практичний компоненти. Формування громадянської відповідальності через патріотичну освіту реалізується шляхом інтеграції відповідного змісту в навчальні дисципліни (історію, громадянську освіту, культуру), участі в проєктах і волонтерських програмах, діяльності учнівського та студентського самоврядування, а також через дискусії, дебати, взаємодію з громадськістю та культурними інституціями.

Патріотичне виховання виходить за межі емоційної прив'язаності до країни – воно передбачає усвідомлене ставлення до держави, її інститутів і суспільних процесів. Розвиток критичного мислення допомагає молоді аналізувати суспільні події, робити відповідальні рішення, відрізнити справжній патріотизм від маніпулятивних його форм і діяти відповідно до демократичних принципів і прав людини.

Таким чином, патріотична освіта формує громадянина, який усвідомлює свою роль у розвитку країни, дотримується законів і моральних норм, активно долучається до суспільного життя та відчуває особисту відповідальність за майбутнє держави.

Патріотичне виховання в сучасних умовах спрямоване не лише на формування ціннісних переконань, а й на розвиток конкретних громадянських

навичок – ініціативності, відповідальності, уміння працювати разом, долучатися до життя громади та впливати на спільні процеси. Найкраще такі навички формуються в процесі практичної діяльності, що має суспільну важливість і дає відчутний результат.

Волонтерська діяльність суттєво впливає на розвиток громадянських умінь: вона виховує відповідальність і готовність діяти на благо інших, сприяє формуванню емпатії, солідарності та культури взаємопідтримки, а також стимулює активну громадянську позицію й соціальну залученість.

До практичних проявів волонтерства належать участь у благодійних акціях (допомога ЗСУ, внутрішньо переміщеним особам, соціально вразливим групам), екологічних ініціативах (прибирання територій, сортування сміття, висаджування дерев), робота в шкільних і студентських волонтерських загонах, проведення благодійних ярмарків, марафонів та зборів.

Проектна діяльність поєднує патріотичні та громадянські цінності з опануванням практичних умінь у сфері планування, комунікації та командної роботи. Вона допомагає аналізувати суспільні проблеми й знаходити шляхи їх розв'язання, формує лідерські якості, навички колективної взаємодії та відповідального прийняття рішень, а також сприяє створенню соціально значущих ініціатив.

Серед прикладів проєктів – розроблення інформаційних кампаній, присвячених державним святам, історичній пам'яті чи культурній спадщині; реалізація соціальних ініціатив для покращення шкільного або міського середовища (медіабезпека, інклюзія, безбар'єрність); локальні дослідження на кшталт «Історія моєї громади», «Герої нашого краю», «Карта волонтерства громади» чи молодіжні проєкти співпраці з місцевою владою.

Залучення дітей і молоді до життя громади вводить їх у реальні громадські процеси, допомагаючи усвідомити власну роль як активних громадян, здатних впливати на розвиток держави через конкретні місцеві дії.

Такий досвід розвиває правову грамотність, уміння вести діалог, аргументувати, домовлятися та брати участь у прийнятті рішень, а також формує розуміння механізмів роботи місцевого самоврядування.

Прикладами громадської участі є діяльність у молодіжних радах та органах учнівського самоврядування, участь у громадських слуханнях, дебатах, дискусійних клубах; залучення до проєктів ОТГ (екологічних, культурних, соціальних); співпраця з місцевими інституціями – бібліотеками, музеями, волонтерськими центрами та ветеранськими організаціями.

Краєзнавчо-пошукова діяльність сприяє зміцненню національної ідентичності, формує відповідальне ставлення до культурної спадщини, а також розвиває дослідницькі вміння та критичне мислення.

До її основних форм належать експедиції та дослідницькі проєкти, створення шкільних і студентських музеїв чи краєзнавчих експозицій, робота пошукових груп, що досліджують історичні події, місця пам'яті та життя видатних представників громади.

Патріотичні акції й національно-культурні заходи сприяють формуванню громадянської свідомості через залучення молоді до суспільно важливих подій, розвиток ціннісних орієнтацій та зміцнення соціальної єдності.

До таких форм діяльності належать відзначення державних свят у форматі флешмобів, квестів чи творчих ініціатив; проведення фестивалів, конкурсів і форумів, присвячених українській культурі; організація зустрічей із військовими, волонтерами та громадськими діячами.

Дискусійні й комунікаційні платформи також є важливими для громадянського становлення: вони допомагають молоді аргументувати та захищати власні погляди, формують уміння критично мислити й орієнтуватися в медіапросторі, а також поглиблюють розуміння значення суспільного діалогу.

Серед форм такої діяльності – дебати, круглі столи, діалогові майстерні, тренінги з медіаграмотності та протидії дезінформації, тематичні обговорення (наприклад, на тему «Яким є відповідальний громадянин?»)

Отже, практичні види патріотичного виховання дають змогу перейти від декларативних заяв до конкретних дій. Вони формують у дітей і молоді соціальну відповідальність, активну громадянську позицію, готовність працювати задля спільного блага та усвідомлення себе як частини держави і громади.

Патріотизм є також основою мотивації до суспільно значущої діяльності. У сучасних умовах його розуміють не лише як емоційне ставлення до країни, а як ціннісну орієнтацію, що спонукає людину діяти активно, відповідально та на благо спільноти. Він виконує роль внутрішнього стимулу, який формує прагнення долучатися до розвитку держави та місцевої громади.

Патріотично налаштована особистість сприймає суспільно корисні ініціативи як можливість зробити власний внесок у добробут країни, проявити громадянську позицію й підтримати спільне майбутнє. Така мотивація не ґрунтується на зовнішніх наказах чи винагородах, а народжується з внутрішнього відчуття відповідальності та прагнення до спільного добра.

Патріотичні цінності формують вибір людиною різних сфер діяльності: волонтерської (допомога військовим, ВПО, громадам), громадської (участь у місцевих ініціативах, молодіжних рухах), екологічної та соціальної (благоустрій територій, підтримка вразливих груп), освітньо-культурної (популяризація мови, культури, історичної пам'яті), а також участі в демократичних процесах (вибори, громадські обговорення, контроль діяльності влади). Подібна активність сприяє формуванню громадянської зрілості та зміцненню демократичних цінностей.

Патріотично зумовлена мотивація тісно пов'язана з поняттям відповідальності: людина готова діяти не лише заради власних потреб, а й в інтересах громади, суспільства, держави та майбутніх поколінь. Це розвиває ініціативність, уміння співпрацювати та особисту відповідальність за спільні результати.

У сфері освіти патріотизм розглядають як складову ціннісного виховання, фундамент громадянських компетентностей і чинник соціально активної поведінки. Освітній простір, що підтримує патріотичні цінності, допомагає

молоді ставати активними громадянами, брати участь у спільних проєктах і сприяти розв'язанню проблем громади.

Таким чином, патріотизм є важливим моральним і соціальним ресурсом, який спонукає людину до суспільно корисної діяльності, формує активну громадянську позицію та готовність долучатися до розвитку країни. У поєднанні з громадянською свідомістю та ціннісним вихованням він сприяє становленню відповідального й зрілого громадянина.

Висновок. Проблема патріотичного виховання молоді є актуальною, оскільки воно сприяє готовності діяти в інтересах суспільства, допомагає виховати громадян, готових працювати задля розвитку держави.

Існує зв'язок патріотичного виховання з формуванням національної ідентичності та громадянської компетентності. Саме патріотичне виховання забезпечує основу для становлення відповідального громадянина, здатного зберігати національні традиції, діяти в інтересах суспільства та брати участь у розвитку демократичної держави.

Перспективи подальших наукових розвідок. Сучасні умови глобалізації роблять важливим створення комплексних теоретичних підходів до патріотичного виховання, у межах яких національна ідентичність співіснує та взаємодіє з транскультурними процесами. Подальших наукових досліджень потребує визначення взаємозв'язку між ціннісними, громадянськими та культурологічними аспектами патріотизму, а також уточнення понятійно-категоріального апарату цієї сфери.

Окремим перспективним напрямом є вивчення впливу соціальних мереж, цифрових медіа та онлайн-спільнот на поширення патріотичних смислів, формування національної ідентичності та стимулювання громадянської активності молоді. Значущим також є розгляд медіаграмотності як умови, що забезпечує критичне сприйняття патріотичної риторики.

Література

1. Івченко Ю.В. Державний патріотизм як системоутворююча цінність у формуванні української національної ідеї / Ю.В. Івченко // Юридичний науковий електронний журнал. – 2016. – № 2. – С. 174-176.
2. Качур М.М. Поняття «патріотизм» в українській науковій педагогічній думці / М.М. Качур // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2013. – № 6 (32). – С. 54-60.
3. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти від 06 червня 2022 року Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22?utm_source=chatgpt.com#Text
4. Магдич Т. П. Аналіз сутності поняття «громадянська компетентність» у системі психолого-педагогічних і лінгводидактичних категорій / Т.П. Магдич // Формування громадянської компетентності учнівської молоді як лінгводидактична проблема «Інноваційна педагогіка». – 2020. – № 28. – С. 77-82.
5. Мовчан П.П. Зміст поняття «національна ідентичність»: теоретико-методологічний аспект / П. П. Мовчан // Інвестиції: практика та досвід. – 2015. – № 17. – С. 103-107.
6. Олійник Н.А. Педагогічні умови формування громадянської компетентності учнів / Н.А. Олійник, Н.Л. Франчук // Педагогічна інноватика: сучасність та перспективи. – 2025. – № 7. – С. 100-104.

7. Пантюхов Б.О. Патріотизм: сутність та характеристика поняття /Б.О. Пантюхов // Інноваційна педагогіка. – 2018. – № 6. – С. 28-31.
8. Пахотіна Т. Патріотичне виховання як предмет порівняльно-педагогічних досліджень / Т. Пахотіна // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2020. – № 2 (96). – С. 285-292.
9. Федорчук О. Національна ідентичність як генетична матриця українського народу / О. Федорчук, О. Ковальов // Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи. – 2022. – №2(29). – С.42-47.
10. Чубінська А.-М. Формування громадянської компетентності сучасного фахівця: аналіз термінів та основних понять / А.-М. Чубінська, Т. Петришин //Академічні візії. – 2024. – № 27. – С.1-11.

References:

1. Ivchenko Yu.V. (2012). Derzhavnyi patriotyzm yak systemoutvoriuiucha tsinnist u formuvanni ukrainskoi natsionalnoi idei [State patriotism as a system-forming value in the formation of the Ukrainian national idea]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal – Legal scientific electronic journal*, 2, 174-176 [in Ukrainian].
2. Kachur M.M. (2013). Poniattia «patriotyzm» v ukrainskii naukovi pedahohichnii dumtsi [The concept of «patriotism» in Ukrainian scientific and pedagogical thought]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnologii – Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*, 6(32), 54-60 [in Ukrainian].
3. Kontseptsiiia natsionalno-patriotychnoho vykhovannia v systemi osvity vid 06 chervnia 2022 roku Ukraini [The concept of national and patriotic education in the education system of June 6, 2022 in Ukraine]. – [Elektronnyi resurs]. – Access mode: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22?utm_source=chatgpt.com#Text
4. Mahdych T. P. (2020). Analiz sutnosti poniattia «hromadianska kompetentnist» u systemi psykhologo-pedahohichnykh i linhvodydaktychnykh katehorii [Analysis of the essence of the concept of «civic competence» in the system of psychological-pedagogical and linguistic didactic categories]. *Formuvannia hromadianskoi kompetentnosti uchnivskoi molodi yak linhvodydaktychna problema «Innovatsiina pedahohika» – Formation of civic competence of students as a linguistic and didactic problem «Innovative pedagogy»*, 28, 77-82 [in Ukrainian].
5. Movchan P.P. (2015). Zmist poniattia «natsionalna identychnist»: teoretyko-metodolohichnyi aspekt [Content of the concept of «national identity»: theoretical and methodological aspect]. *Investytsii: praktyka ta dosvid – Investments: practice and experience*, 17, 103-107 [in Ukrainian].
6. Oliinyk N.A, & Franchuk N.L. (2025). Pedahohichni umovy formuvannia hromadianskoi kompetentnosti uchniv [Pedagogical conditions for the formation of students' civic competence]. *Pedahohichna innovatyka: suchasnist ta perspektyvy – Pedagogical innovations: modernity and prospects*, 7, 100-104 [in Ukrainian].
7. Pantiukhov B.O. (2018). Patriotyzm: sutnist ta kharakterystyka poniattia [Patriotism: the essence and characteristics of the concept]. *Innovatsiina pedahohika – Innovative pedagogy*, 6, 28-31 [in Ukrainian].
8. Pakhotina T. (2020). Patriotychne vykhovannia yak predmet porivnialno-pedahohichnykh doslidzhen [Patriotic education as a subject of comparative pedagogical research]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnologii – Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*, 2(96), 285-292 [in Ukrainian].
9. Fedorchuk O., & Kovalov O. (2020). Natsionalna identychnist yak henetychna matrytsia ukrainskoho narodu [National identity as a genetic matrix of the Ukrainian people]. *Pedahohichni innovatsii: idei, realii, perspektyvy – Pedagogical innovations: ideas, realities, perspectives*, 2 (29), 42-47 [in Ukrainian].
10. Chubinska A.-M., & Petryshyn T. (2024). Formuvannia hromadianskoi kompetentnosti suchasnoho fakhivtsia: analiz terminiv ta osnovnykh poniat [Formation of civic competence of a modern specialist: analysis of terms and basic concepts]. *Akademichni vizii – Academic visions*, 27, 1-11 [in Ukrainian].